

Dos anys després de la unificació

¿Què fa por d'Alemanya?

La por a Alemanya està a flor de pell. Les fronteres, el poder econòmic, la possibilitat que Alemanya abandone la CE i creï el seu propi mercat mirant cap a l'Est, són qüestions que preocupen. Però la gran por continua sent el fantasma del nazisme.

A la matinada del primer dia d'octubre del 1990, ara fa dos anys, la bandera de la República Federal d'Alemanya era hissada solemnement en tots els edificis oficials de l'antiga República Democràtica. Feia poc menys d'un any que el mur de Berlín havia obert les portes, el 9 de novembre del 1989. Dos anys després de la unificació i tres després de la caiguda del mur, Alemanya torna a ser vista com l'element clau de l'escena política europea. Després de quaranta anys de ser vista com la derrotada, Alemanya torna a ser vista com la poderosa. Després de quaranta anys de fer un paper subsidiari en la política i la diplomàcia europees, Alemanya fa i desfà, imposa decisions i provoca tronades o aplaudiments. És el renaixement de la nació més important d'Europa. I hi ha qui té por.

La història diu que les dues grans guerres que han somogut aquest segle Europa, han tingut l'origen a Alemanya. Des de l'assassinat (a Sarajevo, per cert) de l'arxiduc Francesc Ferran d'Àustria a la capitulació alemanya de Rethondes hi ha vuit anys terribles. Entre 1914 i 1918 no sols Alemanya sinó tot Europa i bona part dels altres continents es veuen involucrats en la primera guerra total de la història. El II Reich alemany s'enfonsa quan el mariscal Foch dirigeix la gran ofensiva aliada de francesos, britànics i nord-americans a Villers-Cotterets.

El III Reich només tardaria quinze anys a arribar. Al gener del 1933 el partit nacionalsocialista alemany pren el poder i instaura un règim criminal i despòtic que durarà fins a la victòria aliada de maig del 45. La bogeria dels nazis, la seua inhumanitat i arrogància, porta Alemanya i el món, de nou, a la guerra. Una guerra, aquesta, absolutament mundial, que acaba amb el llançament de les dues úniques bombes atòmiques usades fins ara.

Alemanya queda dividida en quatre zones d'ocupació i la frontera més tensa que ha conegut el segle s'alça en el seu cor. Entre Hof i Ölsnitz, entre Petesberg i Meiningen, entre Rotemburg i Eisenach, entre Büchen i Hagenow i, sobretot, al bell mig de la capital imperial, Berlín, creix una cortina de ferro que separa, sí, dos mons, però sobretot dues Alemanyas. La caiguda d'aquest teló és el que ens ha portat on som ara. A l'Alemanya unida (potser encara no del tot, però...) i forta que fa témer a alguns el IV Reich.

Res no hi fa que la terminologia dels tres Reich siga un invent modern. Ningú no pogué parlar del primer Reich (l'imperi medieval) o del segon (1871-1918), perquè la terminologia és posterior: la devem a un escriptor nacionalista dels anys vint, Moeller van der Bruck. Amb tot, els nazis la saberen aprofitar tan bé per a la seua propaganda que la por, ara, l'expressen en termes de Reich. ¿Vindrà el quart Reich? preguntem. Com si un fil invisible relligara la història alemanya i la conduïra fatalment a la guerra. Però, ¿d'on ve aquesta por? ¿Qui té por? I ¿què fa por d'Alemanya?

Les fronteres

Allò que en deien *Ostdeutschland*, l'Alemanya de l'est, passà a ser *Mitteldeutschland*, l'Alemanya central. D'on es deduïa que hi havia més Alemanya a l'est: la terra alemanya que, des del final de la guerra mundial, gestionen polonesos i russos. La Silèsia, la Mazúria i la Pomerà-

nia: les terres a l'est de la línia Oder-Neisse.

Aquestes terres eren històricament alemanyes i poblades per alemanys. Però van anar a parar a Polònia en compensació per la pèrdua dels territoris polonesos de l'est, que es quedà l'URSS. Els alemanys van ser desplaçats en massa i avui les seues associacions de repatriats encara representen, numèricament, la major organització social de la RFA. Després de la unitat dels dos estats s'ha vist clar que el tema dels territoris orientals no estava encara resolt. No sols per opinions de partits, sinó per la mateixa posició oficial alemanya.

La RFA no va acceptar mai la línia Oder-Neisse com a frontera entre Alemanya i Polònia fins a les declaracions d'Hèlsinki i, encara no d'una manera directa, per tal com es limità a signar els textos que parlaven de la intocabilitat de les fronteres d'Europa, sense especificar res més. Per això quan la Conferència 2+4 estudià en 1990 la unitat alemanya, forçà la màquina obligant la RFA a acceptar el redactat d'un acord amb Polònia que reconeixia "el caràcter intocable ara i en el futur" d'aquests dos països que "no tenen ni tindran cap reivindicació territorial recíproca". El to amenaçador del document deixava clar que la ratificació de la frontera era condició inexcusable per a la reunificació. I, si bé el document té caràcter internacional i solemne, no han faltat veus d'alarma. Des dels qui constaten la força dels repatriats dins el partit en el govern als qui veuen en la inevitable penetració econòmica alemanya a Silèsia un primer pas cap a l'absorció. Els intents del cap de govern de l'estat de Saxònia (ex-RDA) de crear una zona econòmica compartida amb els seus veïns polonesos han estat en bona part frustrats per la por d'uns i altres.

La imatge dels soldats alemanys arrancant les barreres dels passos fronterers

TEXT: VICENT PARTAL / GRÀFIC: VÍCTOR NAVARRO

amb Polònia no s'ha esborrat dels ulls. Amb aquest gest començà la Segona Guerra Mundial i és natural que qualsevol comparança actual provoque esgarriances. Tanmateix una anàlisi serena no hauria d'oblidar que la frontera alemanya no estava en aquell moment en l'Oder-Neisse, sinó prou quilòmetres més a l'est. O que l'actual Kaliningrad, ciutat russa situada sota de Lituània i reclamada en veu baixa per Polònia és en realitat la vella Königsberg dels *junker*, la pàtria d'on no es mogué mai de la vida Immanuel Kant. El problema de les fronteres, un dels que fa témer Alemanya, no és senzill.

L'economia

En diuen el *Wirtschaftswunder*, el "miracle econòmic". Com un país destrossat per la guerra ha aconseguit de situar-se en el millor lloc de tots. Impressiona. Fins

i tot fa por perquè contribueix a donar

una imatge d'omnipotència als alemanys que no és tan certa. Sí, hi ha hagut un miracle econòmic, però s'explica amb facilitat. Curiosament, és resultat de la guerra mateixa.

Quan Alemanya va ser vençuda, els exèrcits aliats en van haver de destrossar tot el poder econòmic en el camí cap a Berlín. Particularment, tota la potent, però ja antiga, indústria alemanya va quedar arrasada. Les bombes de l'aviació aliada i la dinamita dels seus escamots de sabotatge van deixar el terreny lliure a l'aparició d'una indústria moderna. Va ser, per dir-ho així, una "reconversió extremadament forçosa".

Alemanya féu cara als anys cinquanta amb una indústria feble, però nova i adaptada als temps moderns. Als seixanta i setanta, mentre les indústries dels altres països declinaven de vellesa, l'alemanya creixia sobre la nova planta que la destrucció bèl·lica hi havia instaurat. Als vuitanta i, sobretot, als noranta, ja es podia veure clar que els qui van guanyar la guerra perdien la guerra econòmica en mans dels dos que l'havien perduda: Ale-

manya i el Japó. Aquests dos països havien estat forçats a convertir-se en països moderns i ho aprofitaven.

Hi ha, però, un segon argument que contribueix a explicar l'ascens econòmic alemany –i japonès–. És el fet que tots dos països es van veure obligats a ser països gairebé desmilitaritzats i, per tant, la seua economia no hagué de suportar la càrrega d'haver de pagar l'esforç de la *guerra freda*. Curiosament, les capitulacions bèl·liques són l'origen de l'actual situació, ben distinta del que aleshores es preveia.

Tot i això, cal fer honor als qui havien previst que això passaria: abans de la conferència de Ialta els aliats van estudiar l'anomenat Pla Morgenthau que preveia la reconstrucció d'Alemanya a base de convertir-la en un país agrícola, amb només una poca indústria auxiliar. El pla, que preveia la conversió de la conca del Rin en una zona internacional, va acabar convertint-se en paper mullat i Alemanya, en alguna cosa més que en un estat agrícola.

Auvi Alemanya és el gran centre

econòmic d'Europa i un dels més importants del món. Només Holanda i el Japó la superen en el rànking d'economies més brillants que estableix anualment el setmanari britànic *The Economist*. La seua competitivitat només és superada pel Japó i, de molt poc, pels Estats Units. La seua producció industrial és, des del 1989, la segona del món, darrere de la japonesa. El marc és una de les monedes més estables del món, i el centre del pràcticament moribund Sistema Monetari Europeu. Precisament ha estat Alemanya el centre de totes les tensions que s'han desencadenat al voltant d'aquest mecanisme. Unes turbulències que han generat gran desconfiança entre els seus socis europeus.

Tot començà el 5 de setembre a Bath, al final d'una reunió dels ministres de Finances de la CE. Allà, davant la pressió que representava el referèndum francès, el president del Banc Central Alemany, Helmut Schlesinger es veu forçat a proclamar que no augmentarà la taxa d'interès i que entrarà en una lògica baixista. Alemanya necessita molts de diners per a pagar la costossíssima unificació i per això ofereix les taxes més favorables. Una actitud que posa en dificultats l'estricta marge de canvi establert per l'SME.

Però Schlesinger se'n va de Bath amb una altra imatge als ulls. Ha recordat cinc vegades al ministre de Finances britànic, Norman Lamont, que el Bundesbank és independent del govern i que no accepta directrius polítiques que no li agraden. Però Kohl passa moltes hores a Frankfurt convencent el banc central alemany perquè abaixe els tipus d'interès. Aquests baixen fins al 14, però amb autèntiques càrregues de profunditat contra la lliura anglesa. El 16 de setembre, a les 20 hores i 37 minuts, el ministre de Finances britànic anuncia que la Lliura queda fora del Sistema Monetari Europeu. Una reunió d'absoluta emergència deixa clar que els alemanys creuen que aquest sistema està massa corcat i que no respon a la realitat actual.

Des del 1987 l'SME ha funcionat com un sistema de canvis fixos entre les monedes de la CEE. Però l'evolució relativa de les diverses economies ha estat molt diferent i ha deixat sense sentit els termes d'acord. Feia molt de temps que els alemanys reclamaven una raqualificació de les paritats per a adequar-les a la realitat. Però els seus col·legues europeus no ho han volgut mai. La inflació espanyola i l'enorme dèficit pressupostari ita-

El ressorgiment del nazisme a Alemanya preocupa. ARXIU

lià no ha impedit que els seus governs es mantingueren en la zona de monedes fortes a base de repetits camuflatges sense gaire sentit. La Gran Bretanya, per la seua banda, va entrar a l'SME fa dos anys i, segons tots els observadors, ho va fer d'una manera massa orgullosa, establint una paritat molt ambiciosa. Quan Alemanya ha deixat d'esforçar-se per a mantenir la cohesió, en una setmana, la pesseta i la lira han estat devaluades i la lliura esterlina ha fugit de l'SME.

Manca de solidaritat, sí. Però ¿de qui?

La marxa cap a l'est

La possibilitat que Alemanya es desentengués de la Comunitat Europea ha estat repetides vegades anunciada arran de la crisi de l'SME. És un discurs que afirma que, a l'Alemanya separada, no li tocava altre remei que restar ancorada a França, però que la unificació ha "alliberat" la tendència innata dels alemanys d'ancorar-se a Centreuropa. La nova versió de l'epopeia clàssica de la *Drang nach Os-*

ten, la protagonitzarien homes de negocis en comptes de camperols àvids de terra. Els països tot just eixits del comunisme esdevindrien així un mercat gairebé privat i una zona d'influència notable.

De sempre, els alemanys han optat per veure en el centre d'Europa el seu espai polític i econòmic natural. Aquest espai pot tenir variants segons les èpoques i els protagonistes, però, normalment, abraça Polònia, l'actual (per poc temps) República Federal dels Txecs i els Eslovacs, Hongria, Àustria, part de Suïssa i el Benelux. Podria fins i tot allargar-se a Eslovènia, Croàcia i als països bàltics, que deuen molt de la seua llibertat actual a la decidida posició alemanya.

Aquest espai té unes arrels molt fortes. La relació econòmica entre els seus territoris, malgrat el cinturó de ferro que els separà en la postguerra, és intensa. El Danubi esdevé des de Viena un gran element de cohesió que aplega en el seu curs pobles i economies. En el passat, Praga era la frontera de la civilització occidental, però al seu darrere quedaven moltíssimes ciutats on deixaven petja nuclis d'alemanys que s'hi havien desplaçat. Bratislava és Pressburg, i és a una hora amb cotxe de Viena. Gdansk és el Danzig que en el seu dia fou independent. Ljubljana és la Laybach que a principi de segle marcava el límit sud dels pobles alemanys. Fins a la dislocació de l'imperi austro-hongarès, al final de la Primera Guerra Mundial, Prússia i Àustria governaven tot l'est europeu. Encara avui es troben alemanys en gairebé tots els països, hereus de la "implantació" medieval. Són els saxons de Transilvània, que hi arribaren al segle XII, els alemanys de la Bàltica o els pocs que resten a Eslovàquia. Cal afegir-hi encara una segona onada que es produí el segle XVIII, amb la retirada dels turcs: al Banat, a la Voivodina sèrbia, a la Baranya, a Rússia i tot. El seu record o la seua presència fa que, per als alemanys, els sudets, Silèsia, Letònia, Transilvània o la Dalmàcia no siguin simples llocs geogràfics, sinó alguna cosa viscuda més profundament.

Sobretot, si tenim en compte que, també en el nivell cultural, l'alemany és la llengua de referència i de cultura. Franz Kafka era jueu i txec, però escrivia en alemany. Avui les televisions alemanyes van copant els espais hertzians de l'est. I l'alemany és encara la llengua que amb més facilitat pot ser usada per a la comunicació internacional en aquells països. ¿Què té d'estrany, doncs, que un mercat

així de treballat siga explotat amb facilitat pels alemanys quan les condicions s'hi donen? I ara s'hi donen.

La por ve, però, de la presumpció que, dedicant-se més a l'est, els alemanys no obliden el seu ancoratge a Occident. És un risc. Però sembla poc seriós ignorar que si avui hi ha dues economies quasi unides a Europa aquestes són la francesa i l'alemanya. O que aquests dos estats han arribat a l'extrem de crear l'embrió d'un exèrcit comú. Els records ho trabuquen tot, però. I així hem vist fa poc com els partits francesos jugaven d'una manera insconscient amb la por de l'alemany, durant el referèndum. O com el govern britànic exigia de l'alemany que es prohibís un homenatge a l'inventor de les bombes V2, que pretenia realitzar una associació d'empreses aeronàutiques. L'homenatge que ja havia estat fet, abans a Von Braun pel Congrés nord-americà, amb l'excusa que les V2 van inaugurar la cursa espacial.

¿Què passa, doncs, en el fons? ¿Quina és la gran por que flota çà i lla? Segurament que només hi ha una sola explicació: la por que Alemanya torne a caure en el nazisme.

El ressorgiment del nazisme

¿Però hi tornarà? És la gran pregunta i no admet respostes taxatives. Hi ha nazis a Rostock i una mica pertot arreu. I els partits neo-nazis apleguen un nombre suficient de vots com per a entrar a algunes institucions. Però són molts menys vots dels que té Le Pen a França. La diferència és que la por escènica és una altra.

Els alemanys des del final de la guerra viuen embarcats en un procés de culpabilitat que coneixen amb una paraula tan llarga com feixuc és el procés: *Vergangenheitsbewältigung* és un mot que expressa el procés de confrontar i discutir els sentiments de culpa respecte al passat. ¿Però hi han pensat prou? ¿N'estan immunitzats?

És absurd de creure que els alemanys tenen algun defecte genètic que els faci sensibles a la violència i al feixisme. Els alemanys no són genèticament diferents. Però potser la clau està en la seua història cultural. Durant el segle XIX i part del XX molts dels artistes, escriptors i polítics alemanys eren nacionalistes romàntics im-

plicats en una tradició antisemita. Fins i tot els germans Grimm deixen traspuar en els seus contes aquesta tendència a emfasitzar el nacionalisme, l'ordre, la disciplina... L'Alemanya posterior al 1871 s'organitzà sobre el motlle de l'estricta estat prussià. I la de Hitler nasqué d'un ressentiment profund envers els vencedors de la Primera Guerra Mundial. Nietzsche ja ho havia anticipat: "No hi ha res en la terra que consumeix més ràpidament un home que la passió del ressentiment". ¿L'Alemanya nascuda en 1945 s'ha desfet d'aquestes tradicions i frustracions? ¿Les ha superades definint el final de la guerra com aquella històrica "hora zero"?

Les actuals lleis bàsiques alemanyes han estat dissenyades per evitar la repetició de la història, i les dissenyaren britànics i alemanys. A partir d'ací creure en el IV Reich o no ja és una qüestió de confiança. Hi ha qui creu, com Moshe Arens, que "abans de 200 anys i deu generacions no cal discutir res: els alemanys han de provar que la seua és una nova Alemanya". I hi ha qui diu, com Giulio Andreotti, que "el bacteri ja no és en el cos d'Alemanya". Qüestió d'opinions.

Vicent Partal

L'enderrocament del mur de Berlín va obrir les portes a la unificació alemanya.

D.UMBERT